

Segregaation aika

MATTI KORTTEINEN & MARI VAATTOVAARA

Pääkaupunkiseudun sisäinen alueellinen eriytyminen jatkunut 1990-luvun suuren laman ja sitä seuranneen nousukauden jälkeen. Artikkelissa kuvataan, kuinka erot seudun sisällä ovat kehittyneet. Köyhät ja huono-osaiset asuvat entistä selvemmin omissa naapurustoissaan ja koulutetut ja hyvätuloiset omissaan. Miksi eriytymistä ehkäisevä politiikka on epäonnistunut?

.....

Johdanto

Kuvasimme aiemmassa, Yhteiskuntapolitiikka-lehdessä julkaistussa artikkelisarjassamme (Kortteinen & al. 1999; 2001; 2005; 2006; Kortteinen & Vaattovaara 1999; 2000; Vaattovaara & Kortteinen 2002) pääkaupunkiseudun 1990-luvulla alkanutta rakenteellista muutosta. Lähdimme liikkeelle kysymyksestä, joka koski tuolloin käynnistyneen alueellisen eriytymisen luonnetta, taustaa ja merkitystä. Totesimme aineistojen valossa, että uudenlaista eriytymistä ilmenee, ja päädyimme kysymään, oliko kysymys suhdanne-, rakenne- vai segregatioperusteisesta kehityksestä. Vastauksen jätimme avoimeksi.

Ajan kanssa päädyimme varovasti esittämään, että kyse oli ainakin taloudellis-hallinnollisesti tuotetusta rakenteellisesta eriytymisestä, epäilimme myös, että sekä suhdanne- että segregatiotulkinnat olivat mahdollisia. Ajatuksemme tuolloin oli, että eriytyminen perustui pääosin seudulla käynnistyneeseen, voimakkaaseen informaatio- ja kommunikaatioteknologiaan (ICT) perustuvaan kasvuun, jonka noste alueellistui vinosti: alueet, joilla oli keskimääräistä enemmän vähemmän koulutettua väestöä eivät yhtä lailla päässeet nosteseen mukaan. Kuntien väliset asuntopoliittiset erot – reunakuntien pientalopainotteinen kaa-voitus – resonoi yhteen tämän taloudellisen kehityksen kanssa. Helsingin joidenkin lähiöalueiden suhteellinen taantuminen ja reunakuntien menestys jäsenyivät kehityksen eri puoliksi. (Ks. myös Vaattovaara & Kortteinen 2003.)

Huono-osaisuuden kasautumista ja alikehityksen mahdollisia kierteitä tarkastellessa, 1980- ja 1990-luvun empiirisiin aineistoihin nojaavassa tutkimuksessa osoitimme, kuinka pääkaupunkiseudulla oli sosioekonomisesti heikentyneitä alueita ja kuinka ne olivat keskittyneet Helsinkiin, itä- ja koillisuunnan lähiöalueille. Heikentymisen leimasi tuolloin erillisiä ja yksittäisiä ruutuja itäisen alueen sisällä. Korostimme tutkimusessamme, kuinka ”yksipuolistuminen ja heikentyminen on ollut hidasta, vähittäistä ja osin pistemäistä. Myös tulkinnassa on syytä varovaisuuteen. Varmuutta kehityksen luonteesta ei vielä ole” (Kortteinen & Vaattovaara 2000, 122).

Epäilimme myös, että itäsuunnan haluttavuus olisi laskenut, vaikka väestörakenteen sosioekonominen heikentyminen koskettikin vain yksittäisiä ruutuja kyseisen alueen sisällä. Pidimme mahdollisena, että kehitykseen liittyy ”koko itäisen alueen kulttuurista leimautumista”. Olettamuksena totesimme tuolloin, että ”jos tämä tulkinta osuu oikeaan, itäistä Helsinkiä leimaa sellainen heikentymiskierre, jossa väestörakenteen yksipuolistuminen ja alueen alhainen haluttavuus ruokkivat toinen toistaan” (mt., 122). Toiveikkaasti päätimme tuolloisen alikehityksen kierrettä koskevan artikkelin kuitenkin toteamukseen, kuinka ”on myös paljon merkkejä myönteisestä kehityksestä. Markku Lankinen on esimerkiksi osoittanut, kuinka äänestysprosentti on noussut eniten juuri niillä itäisillä alueilla, joilla se 1990-luvun alussa oli alin (Lankinen 1997 & 2000). Kaikki tämä merkitsee sitä, että mahdol-

lisuudet ennaltaehkäiseviin toimiin ovat hyvät.”

Nyt kun takanamme on jo useita merkittäviä suhdannetaiteita sekä selkeästi pidempi tarkastelujakso, on kysymykseen alikehityksen kiertestä tai segregatiosta syytä palata. Erityistä pontta ja tarvetta tällaiselle tarkastelulle antaa se, että ICT-alan menestykseen perustuva noste on merkittäväällä tavalla heikentynyt ja samalla reunarakentaminen on ainakin hetkellisesti laantunut. Aiemmin esille nostamamme, rakenteellisesti tuotetun alueellisen eriytymisen ehdot ovat siis ainakin osin hiipuneet. On keskeisen tärkeää kysyä seudun sisällä aiemmin ilmenneen alueellisen eriytymisen nykyistä tilaa ja kehityksen suuntaa.

Helsingin kaupungin tietokeskuksen tutkijat (Vilkama & al. 2014) ovat tuoreesti julkaisseet laajoihin aineistoihin perustuvan huolellisen empiirisen tarkastelun seudun kehityksestä, joka on tästä näkökulmasta erityisen tärkeä ja kiinnostava. He tarkastelevat seudun kehitystä pääosin osaluetasolla ulottaen tarkastelunsa myös aivan viime vuosiin. Keskeisenä tuloksenaan he esittävät, että alueiden suhteellinen asema tai keskinäinen järjestys näyttää pysyneen viimeisen vuosikymmenen aikana lähes muuttumattomana. Siis 2000-luvun alkuun mennessä syntynyt alueellinen rakenne on pääosin säilynyt sellaisenaan. Vaikka seudulla on vajaa kymmenen osa-alueita, jotka ovat jääneet kehityksestä hienoisesti jälkeen, ei alueella heidän tarkasteluidensa perusteella ole syntyneiden erojen vakiinnuttua tapahtunut mitään merkittävää. Erityisesti ”varsinaisessa huono-osaisuuden kiertessä olevia, absoluuttisesti putoavia alueita ei pääkaupunkiseudulta löydy” (mt., 63).

Tarkasteluun liittyy kuitenkin yksi, sen pohjana olevaan analyysiin liittyvä piirre, joka antaa aihetta lisäkysymyksiin. Pääkaupunkiseudulla on harjoitettu alueelliseen sosiaaliseen sekoittamiseen perustuvaa kaavoitusta kortteli- tai talokohtaisella tasolla jo yli puolen vuosisadan ajan. Tulokseksi on syntynyt kaupunkiseutu, jonka alueellinen rakenne on kansainvälisesti erikoinen: eri asuinalueet ovat sisäisesti hyvin heterogeenisiä ja tällaisina hyvin samanlaisia. Osa-alueittain lasketut keskiarvot peittävät alleen tällaisen rakenteen sisällä mahdollisesti tapahtuvan eriytymisen. Erityisesti huono-osaisuus on sekoittamisen tuloksena ainakin aikaisempina vuosina näyttänyt pistemäisenä seudullisen rakenteen sisällä (Vaattovaara 1998; Vaattovaara & Kortteinen 2003). On siis epävarmaa, missä määrin osa-alueetasolla liikkuva empiirinen tutkimus saa kiinni siitä eriytymisestä,

joka mahdollisesti tapahtuu pienimittakaavaisesti sekoitetun kaupunkirakenteen sisällä. Tästä syystä olemme päätyneet tarkastelemaan kysymystä huono-osaisuuden alueellisen kasautumisen kehityksestä ruututasolla, käytännössä lähes korttelleittain. Ajatuksemme on, että pienemmällä alusyksikkötasolla tehtävä tarkastelu voi täydentää kuvaa seudun kehityksestä.

Näkökulma

Huoli segregatiosta on kansainvälisessä kaupunkitutkimuksessa noussut yhä keskeisemmälle sijalle, ja sitä pidetään eräänä merkittävimmistä sosioekonomisia eroja tuottavista mekanismeista (Sampson 2012; Massey 2012; Logan 2014). Tulkintoihin alueellisen segregatiosta sisällöistä ja eriarvoisuutta tuottavista tavoista tai poliittisista merkityksistä ei kuitenkaan olla tultu ongelmitta. Kysymys huono-osaisuuden alueellisen kasautumisen kehityksestä nousi keskeiseksi 1980-luvun lopulla käydyssä, segregatiota koskevan debatin vaikutuksesta. Yhdysvalloissa käytiin tuolloin kiivasta keskustelua siitä, millä tavoin segregatiosta esiintymistä tulisi mitata. Teoksessaan *The Dimensions of Residential Segregation* Douglas Massey ja Nancy Denton (1988) pyrkivät esittämään tähän kysymykseen kokoavan vastauksen, joka koostui – karkeasti tiivistäen – kahdesta perusosasta. Ensinnä kirjoittajat erittelevät erilaisten mittastapojen luonnetta erityisesti siltä kannalta, mihin mittaus kussakin kohdistuu. Tältä perustalta he esittävät, että eri mittastavat indikoivat saman ilmiön tai kehityksen eri puolia. Kirjoittajien ajatus on se, että mitä useampia mittastapoja ja -tuloksia tulkin ta kykenee sitomaan, sitä paremmin segregatiosta dynamiikka ja vaikutusmekanismit saadaan kuvattua. Katsomme, että sama koskee myös alueyksiköitä, erityisesti seudulla, joka on rakentunut niin poikkeuksellisesti kuin pääkaupunkiseutu.

Toiseksi Massey ja Denton (1989; 1993; ks. myös Massey 2012) esittävät merkittävän, luonteeltaan periaatteellisen kannan mittareiden tulkintaa jäsentävästä ajattelusta. Viisasta ei ole väitellä erilaisten indikaattoreiden sisällöistä, vaan pikemminkin käyttää mahdollisimman monipuolisia mittaamistapoja myös sen selvittämiseksi, millainen on käynnissä olevan kehityksen suunta ja onko syntyneillä alueellisilla eroilla sosiaalisia merkityksiä, ja jos on, millaisia ne ovat. Massey ja Dentonin (1988; 1989) (vrt. Sampson

2012) ajatus – jos sen pelkistää – oli se, että alueellisia eroista ja rajalinjoista voi kerran synnytyttyään muodostua tärkeitä sosiaalisia tosiasioita: ne – kerran synnyttyään – ovat itsessään keskeisiä, yhteiskuntaa leimaavia sosiaalisia ja kulttuurisia rakenteita. Niiden pohjalta voi jäsentää mm. tulo- ja lähtömuuttoa, näiden rakennetta, paikallisia elämänoloja ja yhteisöllisyyden muotoja, köyhyyden pysyvytymistä, sen rakentumista paitsi paikalliseksi samalla myös ylisukupolviseksi. Tällöin alueellinen eriytyminen ei rajaudu vain kaavoituksen ja palvelurakenteen ongelmaksi. Kysymys siitä, onko näin käymässä on Massey'n (2012) mukaan se näkökulma, josta käsin alueellista eriytymistä koskevat empiiriset mittaukset latautuvat kiinnostaviksi ja yhteiskunnallisesti merkittäviksi.

Aiemmissa artikkeleissamme kuvasimme ja analysoimme laajasti pääkaupunkiseudun alueellisen eriytyksen etenemistä, mutta jätimme mm. Massey'n (2012) esittämän kysymyksen eriytyksen yhteiskunnallisesta ja sosiaalisista merkityksistä avoimesti avoimeksi (Kortteinen & Vaattovaara 1999; 2000; ks. myös Vaattovaara & Kortteinen 2012). Se jäi jatkotutkimusten varaan. Nyt kun kysymme eriytyksen jatkumista sellaisissa oloissa, joissa aiemmin eriytymistä tuottanut taloudellinen noste on laantunut, katseemme asiallisesti ottaen kohdistuu eriytyksen siihen puoleen, joka ei selity ICT-alan nosteesta tai kuntien asuntopoliittisista eroista.

Meillä on vahvaa näyttöä siitä, että erilaisten väestöryhmien väliset erot ovat osin kasvaneet niin suuriksi, että tulokseksi on syntynyt poismuuttoa ilmenevää väistämistä ja välttämistä (Vilkama & al. 2014; Dhahlmann & al. 2013; Bernelius 2013; Seppänen & al. 2012). Emme kuitenkaan tiedä tai osaa arvioida luotettavasti ilmiön merkitystä sen vuoksi, että myös päinvastaista suhtautumista ilmenee laajasti: osa myös keskiluokkaisesta kanta-väestöstä asettuu tällaisille alueille pysyvän oloisesti siellä viihtyen (Vilkama & Vaattovaara 2015).

Tästä näkökulmasta kysymys siitä, onko alueellinen eriytyminen pääkaupunkiseudulla vakiintunut vai ei, on keskeisen tärkeä. Sen selvittämiseksi on syytä lähteä hallinnollisten rajalinjojen sijasta analyttisesti perustellusta näkökulmasta. Alan Murie on artikkelissaan *The Dynamics of Social Exclusion and Neighbourhood Decline* (2008) tarkastellut erilaisten hyvinvointiregiimien merkitystä alueellisen eriytyksen ja segregaaation ilmenemiselle. Murien kuvauksen ja analyysin mukaan on tavallista, että erilaiset hyvinvointiregiimit tukevat huono-osaisten asumista irrrottamalla

sen hinnoittelua suorasta yhteydestä markkinoihin, so. dekommodifoimalla sitä. Ratkaisevaa on, millä tavalla tämä tapahtuu ja vaikuttaa alueellisen eriytyksen tapaan. Jos väestön sisäiset erot kasvavat, regiimi ei voi estää alueellista eriytymistä ilmenemästä, mutta se sisäisten rakenteidensa kautta määrittää paikallisen segregatiomallin, siis sen rakenteen, jonka sisällä eriytyminen ilmenee. Tästä näkökulmasta hyvinvointivaltion kautta tapahtuva tulontasaus ja – ainakin pääkaupunkiseudulla – kuntien harjoittama sekoittamispolitiikka ovat keskeisiä rakenteita. Voimistuvan maahanmuuton myötä (esim. Vilkama 2011) myös diversiteetti ja sen hallinta on noussemassa yhä keskeisempään asemaan. On siis analyttisesti järkevää ja teoreettisesti kiinnostavaa täydentää Katja Vilkaman ja kumppaneiden (2014) tuoretta tutkimusta ruututasoisella tarkastelulla.

Tarkastelemme seuraavassa tulotason, työllisyyden ja koulutustason alueellista rakennetta ja sen kehitystä pääkaupunkiseudulla vuosien 1990, 2000 ja 2010 välillä.

Tarkastelu keskittyy kysymykseen huono-osaisuuden alueellisesta kasautumisesta ja sen kehityksestä kyseisenä aikana. Kun pääkaupunkiseutu on pääosiltaan asuntopoliittikan ja kaavoituksen kautta sekoitettu pienimittakaavaisesti ja alueen rakenne on lähtöjään mosaiikkimainen, tarkastelu nojaa Tilastokeskuksen tuottamiin väestötietoihin perustuviin GIS-ruutuihin, jotka ovat kooltaan 250 x 250 metriä. Yksikkönä se myös parhaiten vastaa kaupunkimme sekoittamispolitiikan muotoamaa alueellista rakennetta.

Huono-osaisuuden määrällinen kehitys 1990–2010

Seudullisen kehityksen osalta on lähtökohtaisesti huomattava, että pääkaupunkiseudun keskimääräinen tulotaso on tarkastelujaksona noussut selkeästi, vaikka samalla alimpaan tuloviidennekseen kuuluvilla asuinalueilla asuvien ihmisten määrä ja osuus on lisääntynyt.¹ Myös korkeakoulutettujen osuus on kasvanut lävitse tarkastelujakson selvästi. Samalla työllisyys – siis työllisten osuus työvoimasta

¹ Kyse on siis siitä, että tekijät ovat kunakin tarkasteluvuonna luokittaneet pääkaupunkiseudun osa-alueita niiden tulojen mukaan, määrittäneet tästä näkökulmasta seudun alimpaan alueelliseen tuloviidennekseen kuuluvat osa-alueet ja tarkastelleet tämän jälkeen näillä alueilla asuvien ihmisen lukumäärän ja osuuden muutosta.

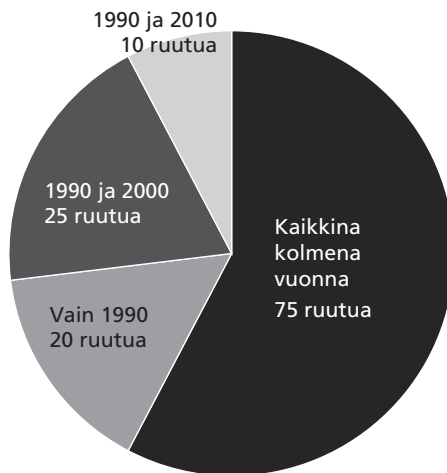
masta – on laskenut vuosien 1990 ja 2000 välillä, minkä jälkeen se on pysynyt lähes samana vuoteen 2010 asti. (Ks. Vilkkama & al. 2014.)

Alueellisia tuloeroja on mahdollista kuvata laskeamalla suhdeluku, joka kuvaa sitä, kuinka monta kertaa enemmän ylimpään alueelliseen tulo-kymmenyksen kuuluvilla ruuduilla ansaittiin alimpaan tulokymmenyksen verrattuna. Vuonna 1990 tämä suhdeluku oli 1,97, vuonna 2000 se oli noussut 2,57:ään ja vuonna 2010 2,69:ään. Pääkaupunkiseudun alueelliset tuloerot ovat siis ruututasolla kasvaneet koko tarkastelujakson ajan, nopeimmin 1990-luvulla. Mikäli tarkastelun perustana käytetään sekoitetun kaupunkirakenteen sisäistä eriytymistä parhaiten kuvaavaa alueyksikkökokoja, saadaan siis tulos, jonka mukaan pääkaupunkiseudulla alueelliset tuloerot ovat kasvaneet trendinomaisesti viimeksi kuluneiden kahden vuosikymmenen aikana.

Jatkotarkastelujen perustaksi olemme erottaneet huono-osaisuuden ydinalueiksi kutsumamme ruudut. Tätä varten olemme tarkastelleet ruutujen jakautumista erikseen kolmella ulottuvuudella (tulot, koulutus, työllisyys); kullakin ulottuvuudella ruudut on erikseen luokitettu sen mukaan, kuuluuko ruutu ao. ulottuvuuden alimpaan viidennekseen; tämän jälkeen on erikseen poimittu tarkasteltaviksi ne ruudut, jotka luokituvat ruutujen alimpaan viidennekseen sekä tulojen, koulutuksen että työllisyyden osalta. Näitä ruutuja siis leimaa monitasoinen huono-osaisuus, ja tästä syystä niitä kutsutaan tässä alueellisen huono-osaisuuden ydinalueiksi.

Tarkastelimme aluksi näiden alueiden pysyvyyttä kolmena poikkileikkausvuonna: vuosina 1990, 2000 ja 2010. Kuvio 1 osoittaa, kuinka vuonna 1990 asutokuntien mediaanitulojen, työllisyysasteen ja työllisten korkeakoulutusasteen osalta alimpaan kvintiiliin kuuluneista, yhteensä 120 ruudusta yli puolet (eli 75) on kuulunut samaan ryhmään myös vuosina 2000 ja 2010. Ainoastaan 20 ruutua kuului tähän ryhmään vain vuonna 1990. Tämän nojalla näyttäisi siltä, että kerran synnyttyään alueellinen huono-osaisuus on meillä varsin vakaa rakenne (vrt. Vilkkama & al. 2014).

Jos kysytään tällaisten ruutujen ja niillä asuvien henkilöiden lukumäärän kehitystä tarkastelujakson aikana, kuva seudun kehityksestä tarkentuu olennaisesti. Vuonna 1990 tällä tavalla huono-osaisia ruutuja oli pääkaupunkiseudulla yhteensä 120, ja niillä asui 37 527 ihmistä. Vuonna 2000 huono-osaisia ruutuja oli 304, ja niillä asui

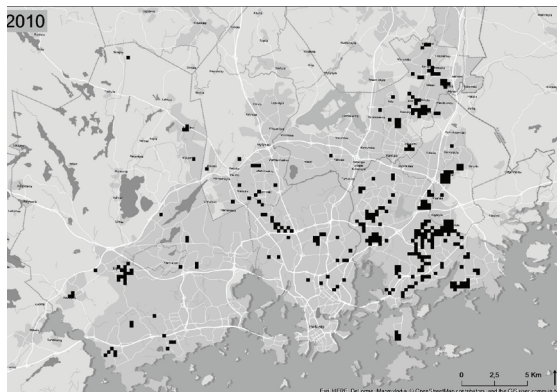
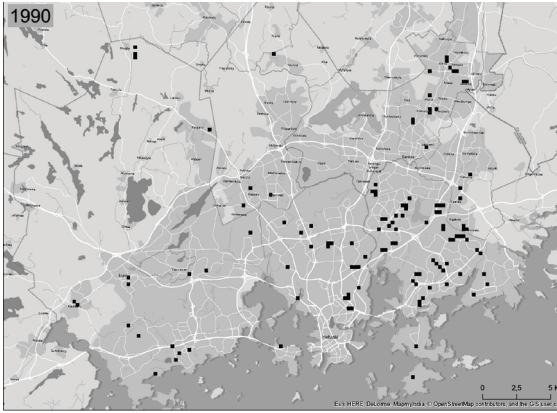

Kuvio 1. Vuonna 1990 alimpaan kvintiiliin mediaanitulojen, työllisyysasteen ja korkeakoulutettujen osuuden osalta kuuluneiden ruutujen kehitys vuosiin 2000 ja 2010 mennessä.

114 486 ihmistä. Vuonna 2010 tällaisten huono-osaisien ruutujen määrä oli lisääntynyt 391:een, ja niillä asuvien ihmisten määrä oli noussut 151 427:ään.² Sekä ruutujen että seudun asukkaiden määrä on tarkastelujaksona jonkin verran kasvanut, mutta vaikka tämän ottaa huomioon, alueellinen huono-osaisuus on tarkastelujakson aikana – sekä ruutujen että niillä asuvien ihmisten lukumäärän perusteella – yli kolminkertaistunut. Kun kysymys on jo yli 150 000 ihmisestä reilun miljoonan asukkaan kaupunkiseudulla, ilmiö ei enää ole marginaalinen: reilu 14 prosenttia pääkaupunkiseudun väestöstä asuu sellaisessa asuinympäristössä, jota leimaa – edellä määritellyllä tavalla – kasautunut huono-osaisuus.

Helsingissä kaupungin tulojakauman alimpaan viidennekseen kuuluvissa asutokunnissa asuvien henkilöiden prosenttiosuus vuosien 2000 ja 2012 välisenä aikana on esimerkiksi kasvanut 13,8 prosentista 14,6 prosenttiin eli yhteensä 0,8 prosenttiyksikköä (Vuori 2015). Vaikka kuvaamme tässä alueellista eriytymistä monitasoisena ilmiönä, so. tiukemman rajauksen kautta, saamme tuloksen, jonka mukaan alueellinen huono-osaisuus on samana aikana kasvanut kolme kertaa voimak-

² Vuoden 1990 aineistossa on vähemmän ruutuja (6 246) kuin vuoden 2011 aineistossa (6 640), koska ruututietokannassa ovat mukana vain asutut alueet. Siis kun vuoden 1990 jälkeen on rakennettu uusia asuinalueita, tämä on lisännyt ruutujen määrää. Sipoon liitos ei ole vaikuttanut ruutujen määrään: vanhemmat ruututietokannat on tehty nykyisen kunta-alueen mukaan.

Kuvio 2. Huono-osaisuuden ydinalueet pääkaupunkiseudulla vuosina 1990, 2000 ja 2010.

kaemmin. Alueellinen eriytyminen on jatkunut myös sellaisissa oloissa, joissa työttömyysaste on koko seudun tasolla laskenut (eli vuosina 2000–2010, ks. Vilkkama & al. 2014). Tämä virittää kysymyksiä siitä, mitä tämän alueellisen kehityksen takana piilee.

Alueellinen klusteroituminen

Kuviossa 2 esitetään huono-osaisuuden ydinalueisiin kuuluvien ruutujen kehitys ja sijoittuminen pääkaupunkiseudulle vuosina 1990, 2000 ja 2010.³ Kartta osoittaa, kuinka vuosina 2000 ja 2010 alimpaan kvintiiliin kuuluneet ruudut ovat pääasiassa ilmestyneet niiden ruutujen naapurustoon, jotka olivat tällä tavoin huono-osaisia jo vuonna 1990. Sama koskee niitä ruutuja, jotka kuuluivat alimpaan kvintiiliin vuonna 1990 ja 2010, mutta eivät vuonna 2000. Tämän nojalla näyttäisi siis siltä, että uusi alueellinen huono-osaisuus pääosin syntyy aiemmin syntyneen, alueellisesti kasautuneen huono-osaisuuden kupeeseen. Tässä suhteessa kehityksen tapa muistuttaa olennaisesti sitä, mitä olemme aiemmin kuvanneet (ks. esim. Vaattovaara 1998; Vaattovaara & Kortteinen 2003).

Kun tämä kehitys on jatkunut ainakin kahden vuosikymmenen ajan, tulos on, että huono-osaisuuden alueelliset kasaumat ovat alueellisesti ilmiöinä trendinomaisesti laajentuneet. Tätä kehitystä – siinä ilmenevää makrorakennetta – kuvaa ennen muuta kolme toisiaan täydentävää piirrettä.

Ensinnä: huono-osaisuuden ydinalueet pääkaupunkiseudun sisällä keskittyvät ennen muuta Helsinkiin. Yli puolet niistä ruuduista, jotka luokituitivat kaikkina kolmena tarkasteluvuonna alimpaan viidennekseen sekä tulojen, koulutuksen että työllisyyden osalta, kuuluu Helsinkiin (26, eli 11,7 % kaikista Helsingin ruuduista). Espoossa tällaisia ruutuja on kuusi (eli 0,2 % kaikista Espoon ruuduista) ja Vantaalla 16 (eli 8,9 % kaikista Vantaan ruuduista). Sama rakenne leimaa myös tulosta, joka saadaan, jos kysytään, kuinka monella kunnan osa-alueella⁴ on useampia kuin yksi tällainen ruutu. Helsingissä tällaisia osa-alueita on 18, Espoossa yksi ja Vantaalla seitsemän.

Toiseksi: voimakkaimmin Helsingin sisällä nousee sellainen itäinen aluekokonaisuus, joka korkein piirtein asettuu itäisen suurpiirin päälle. Alueellisenä keskittymänä näissä karttatarkasteluissa tämä klusteri on selvästi koko seudun sisällä laajin. (Ks. kartat edellä.) Kartografista tarkastelua täydennettiin yksinkertaisella, vuotta 2010 koskevalla laskennalla, jossa ensin laskettiin huono-

³ Selvyyden vuoksi tarkastelusta on jätetty pois ne ruudut, jotka kuuluivat tulojen, työllisyyden ja korkeakoulutuksen osalta alimpaan kvintiiliin vain v. 2000 tai vain v. 2010.

⁴ Tässä osa-alueella tarkoitetaan hallinnollista asuinaluejaottelua.

osaisuuden ydinalueiden tyyppi-arvo, mediaani ja keskiarvo jokaiselle kaupungille. Helsingissä tyyppi-arvo oli yksi, mediaani (eli joukon keskimäinen alkio) kolme, ja keskiarvo 4,5. Yhteensä 21 osa-alueita sijoittui tämän keskiarvon yläpuolelle, ja näistä yhteensä 18 (eli 86 %) sijoittui itäiselle suuralueelle tai sen välittömään naapurustoon. Kartografinen tarkastelu vahvistaa, että klusteroituminen on voimakasta juuri tällä alueella. Kun lisärakentaminen ei pääkaupunkiseudun sisällä ole samana aikana jakautunut yhtä epätasaisesti, tulos ei voi johtua lisärakentamisesta. Huono-osaisuuden alueellinen kasautuminen Helsingin sisällä on siis etenevässä määrin pääosin itäisen suuralueen ongelma (ks. taulukko 1).

Kolmanneksi: jos pääkaupunkiseudun muusta alueellisesta rakenteesta on näiden seikkojen lisäksi mahdollista löytää jonkinlaista makrotasoisia jäsentyneisyyttä, esille nousevat erilaiset liikenneväylät. Näyttäisi siltä, että Helsingistä pohjoiseen lähtevä radanvarsi on kerännyt ympärilleen huono-osaisuuden keskittymiä. Havaittavissa on myös huono-osaisien ruutujen ketju luoteeseen Hämeenlinnanväylän ja Vihdintien suuntaisesti, mutta tällä kohdin kysymys on yksittäisistä, siellä täällä sijaitsevista ruuduista.

Jos huono-osaisuuden alueellinen kasautuminen koskee noin 14:ää prosenttia pääkaupunkiseudun asukkaista, pienemmällä osa-alueilla ilmiö on paljon tätä merkittävämpi. Helsingin itäisellä suuralueella jo 41 prosenttia asukkaista asuu sellaisilla ruuduilla, joita leimaa tällainen huono-osaisuuden kasautuneisuus. Kun toisista lähteistä tiedämme, että huono-osainen, työtä vailla elävä väki elää paikallisemmin kuin muu väestö (ks. esim. Tarkiainen 2008), tältä osin ollaan jo tilanteessa, jossa voidaan Massey'n ja Dentonin käsitteillä kysyä sosiaalisen altistumisen (*exposure*) eriytymistä, so. sitä, missä määrin elety todellisuudet eriytyvät.

Kehityksen vaiheet ja dynamiikka: 1990-luku

Ruuduittain laskettujen alueellisten korrelaatiomatriisien avulla on mahdollista karkeasti kuvata kehityksen sisältöä, vaihteita ja dynamiikkaa tarkastelujakson aikana (ks. liitetaulukko artikkelin lopussa). Yhteisvaihtelua on aineiston saatuuteen liittyvistä syistä tässä tarkasteltu vuosina 1990–2000 ja 2010 seuraavien viiden muuttujan osalta: mediaanitulot, työttömyysaste, vain perus-

Taulukko 1. Asukkaiden määrä ja huono-osaisilla GIS-ruuduilla asuvien asukkaiden määrä Helsingin itäisellä suuralueella vuosina 1990, 2000 ja 2010*

Itäinen suurpiiri	As. lkm yht.	As. lkm alin kvintiili	Osuus %	Ruutuja
1990	75 299	8 265	10,98	21/120
2000	94 032	34 515	36,71	73/304
2010	103 230	42 224	40,90	99/391

**Viittaa ruutuihin, jotka luokittelevat alimpaan alueelliseen kvintiiliin sekä työllisyyden, koulutuksen että tulojen osalta*

koulutettujen osuus, korkeakoulututkinnon suorittaneiden ja vieraskielisen väestön osuus. Oletuksemme on, että näiden muuttujien avulla voidaan yksinkertaisesti kuvata ruutujen väestöpohjan kehitystä niin, että kuvaus kertoo huono- vs. hyväosaisuudesta. Korrelaatiomatriisit on laskettu kaikista ruuduista ja erikseen ruutujen alimmasta ja ylimmästä tuloviidenneksestä. Tällä tavoin on yritetty päästä kiinni siihen, eroaako ruutujen sisäinen rakenteellinen kehitys tuloskaalan eri osissa siitä, mitä se on keskimäärin.⁵

Kaikista ruuduista laskettu matriisi vuodelta 1990 kuvaa siis keskimääräistä tilannetta ennen 1990-luvun alun lamaa ja sitä seurannutta nousua. Matriisin perusrakenne ja sisältö on yksinkertainen: suurin yhteisvaihtelu löytyy ruudulla asuvan väestön koulutustason ja ruudun mediaanitulojen väliltä. Yleisesti ottaen tilanne oli siis se, että mitä enemmän alueen väestöllä oli koulutusta, sitä enemmän se ansaitsi. Jopa alueellisen työttömyysasteen yhteys koulutustasoon jää alle 0,2:n. Työttömyys siis keskittyi pienituloiseen ja vähän koulutusta saaneeseen väestöön. Vieraskielisen väestön osuuden yhteisvaihtelu kaikkien muiden muuttujien kanssa jäi mitaltaan merkityksettömäksi.

Graafisen tarkastelun nojalla vuoden 2000 tilannetta leimaa ruutujen välisten erojen suorastaan dramaattinen kasvu. Kun sen sisäistä jäsentymistä kuvataan korrelaatiomatriisien avulla, keskei-

⁵ Korrelaatioiden käyttäminen yhteyksien kuvaamisessa edellyttää yhteyksiltä lineaarisuutta. Seuraavassa esitettävän analyysin keskeiset päätelmät perustuvat sellaisiin yhteyksiin, jotka graafisen tarkistuksen nojalla ovat siinä määrin lineaarisia, että korrelaatioiden käyttö yhteyksien kuvaamisessa on mahdollista. Kuva kehityksen eri vaiheiden sisällöstä luonnollisesti tarkentuisi huomattavasti kehittyneempien tilastomatemaattisten analyysitapojen avulla. Eri kehitysvaiheiden keskeisten jakajien erottaminen on kuitenkin tältä perustalta mahdollista.

sintä on alueellisen työttömyysasteen nousu merkittäväksi, ruutujen väliseksi erottelijaksi. Työttömyyden ja mediaanitulojen yhteisvaihtelua kuvaava mittaluku noin kaksinkertaistui (-0,27/1990 vs. 0,5/2000), työttömyys kohdentui entistä voimakkaammin ja tarkemmin sellaisiin ruutuihin, joissa oli paljon vain peruskoulutuksen varassa elävää väestöä (0,2/1990 vs. 0,51/2000) samalla karttaen korkeakoulutettujen alueita (-0,16/1990 vs. -0,34/2000).

Suurimmat muutokset vuosien 1990 ja 2000 välillä tapahtuivat kuitenkin vieraskielisen väestön osuuden kohdalla. Jos vuonna 1990 alueellisella työttömyysasteella ja vieraskielisten osuudella ei ollut juuri mitään yhteyttä (0,06), vuonna 2000 yhteys oli voimakas (0,42). Myös yhteys alueen alhaiseen koulutustasoon (-0,04/1990 vs. 0,24/2000) kasvoi merkittävästi.

Havainnot on mahdollista tulkita viittaamalla aiempiin artikkeleihimme: taustalla todennäköisesti vaikuttivat 1990-luvun voimakkaat taloudelliset taitteet. 1990-luvun alun syvä lama iski voimakkaammin vähän koulutusta saaneeseen väestöön, ja tätä kautta se paikantui sellaisille alueille, joilla tätä väkeä oli keskimääräistä enemmän (Vaattovaara & Kortteinen 2003). Vuonna 1994 käynnistynyt voimakas, ICT-perusteinen nousu vain korosti korkean koulutuksen, työllisyyden ja tulojen välisiä yhteyksiä (mt.). Vieraskielinen väestö alkoi keskittyä samoille alueille, joilla edellä mainitulla tavalla keskittynyt kantaväestön huono-osaisuus oli korostunut (Vaattovaara & Kortteinen 2003; Vilka 2011).

Kehityksen vaiheet ja dynamiikka: 2000–2010

Ruututasoisessa tarkastelussa pienalueen työttömyysasteen ja sen sosioekonomisen rakenteen välistä yhteisvaihtelua koskevat mittaluvut ovat 2000-luvun alussa pysyneet karkein piirtein samoina. Jos jonkinlaista muutosta haluaa erottaa, on ehkä niin, että alueellisen työttömyysasteen sosioekonominen valikoivuus on lievästi korostunut. Merkittävin muutos ajanjaksona on se, että yleisten sosioekonomisten erottelijoiden sijaan vieraskielisen väestön osuus on korostunut: se näyttää nousseen uudeksi keskeiseksi alueelliseksi erottelijaksi. Vieraskielisen väestön osuuden yhteisvaihtelu kaikki ruudut ja koko pääkaupunkiseudun kattavassa analyysissä on noussut merkittävästi

tavalla suhteessa alueen mediaanituloihin mutta käänteisesti (-0,29/2000 vs. -0,42/2010). Se on noussut myös suhteessa siihen, missä määrin alueella on vain peruskoulutuksen omaavia ihmisiä (0,24/2000 vs. 0,5/2010) tai korkeakoulutettua väestöä, käänteisesti (-0,16/2000 vs. -0,31/2010). Alueellinen huono-osaisuus tämän ajanjakson aikana on siis paitsi voimistunut myös liittynyt aiempaa tiukemmin vieraskielisen väestön esiintyvyyteen.

Jos tarkastelemme ruutujen alimman tuloviidenneksen sisällä tänä aikana tapahtunutta muutosta näyttää siltä, että ruutukohtaisen työttömyyden yhteys koulutustasoon on säilynyt samana. Sen sijaan vieraskielisen väestön osuuden yhteys ruudun sosioekonomiseen heikkouteen on korostunut voimakkaasti. Muutos on samalla tavalla selkeä ja leikkaa lävitse kaikkien tutkittujen muuttujien kuin työttömyysasteen yhteys oli välillä 1990–2000: työttömyysasteen osalta 0,32/2000 vs. 0,38/2010, vain peruskoulutetun väestön osalta 0,02/2000 vs. 0,31/2010 ja korkeakoulutetun väestön osalta -0,15/2000 vs. -0,24/2010. Silmiinpistävän voimakasta on muutos, joka korostaa vieraskielisen väestön keskittymistä vähiten koulutetun väestön keskuuteen ruutujen alimman tuloviidenneksen sisällä. Vieraskielisen väestön asuttamat ruudut eivät ole siis jääneet jälkeen vain keskiarvosta vaan myös muista pienalueista alimman alueellisen tuloviidenneksen sisällä.

On mahdollista esittää tulkinta, jonka mukaan kehityksessä vaikuttaa kaksi erilaista prosessia, joiden paino todennäköisesti eri kehitysvaiheissa vaihtelee. Ensimmäistä kehitysvaihetta (v. 1990–2000) leimasi ulkoiisiin, taloudellisiin ja tuotantorakenteellisiin taitteisiin perustuva työttömyysasteen raju nousu ja tämän valikoiva kohdentuminen eri alueille (ks. esim. Vaattovaara & Kortteinen 2003). Tämän vuosikymmenen aikana myös vieraskielisen väestön osuus alkoi kasvaa voimakkaasti, ja se sijoittui asumaan pääosin sellaisille alueille, joita leimasi kantaväestön keskimääräistä heikompi sosioekonominen asema (ks. esim. Vilka 2011). Kehityksen toisessa vaiheessa (2000–2010) sosioekonomisten erottelijoiden mukaan tapahtunut eriytyminen on jatkunut, mutta laantuneena. Tämä on aivan ilmeisesti yhteydessä siihen, että tämän ajanjakson kuluessa työttömyysaste on ollut vakaampi. Samalla näyttäisi siltä, että vieraskielinen väestö on köyhien ruutujen sisällä keskittynyt vähiten koulutetun väestön joukkoon.

Jos kehitys liittyy asuntomarkkinoiden toimin-

taan, niin kuin on syytä olettaa, on tämän nojalla mahdollista sanoa, että tältä osin asuntomarkkinoiden segregoivuus on 2000-luvulla korostunut juuri vieraskielisen väestön suuntaan. Tämän aineiston ja analyysin pohjalta ei ole mahdollista pitävästi määrittää, mistä on kysymys. On ainakin kaksi erilaista mahdollisuutta. Asuntomarkkinoiden tarjontapuoleen liittyvä valikointi, valikoituminen ja ohjaus voi vaikuttaa tähän suuntaan. Samalla on muistettava, että juuri tältä ajankohdalta on peräisin ensimmäinen vahva empiirinen näyttö siitä, kuinka hyväosainen väestö – tai osa siitä – tahtoo suunnistaa pois sellaisilta alueilta, joita leimaa huono-osaisuus ja vieraskielinen väestö (Vilkama & al. 2013; Andersson 2010 & al.). Ruututasoisten aineistojen välittämä kuva koko seudun kehityksestä käy kiusallisen hyvin yhteen tämän yksittäisen tuloksen kanssa.

Erillinen tarkastelu kehityksestä vuoden 2010 jälkeen osoittaa, että vieraskielisen väestön keskittyminen sellaisille ruuduille, joilla mediaanitulot ja korkeakoulutettujen osuus ovat alhaiset, jatkuu ja korostuu ainakin vuoden 2012 loppuun asti.

Tulokset ja keskustelu

Samalla kun seudullisen tarkastelun perusteella viime vuosikymmenten kehitys on ollut varsin vakaata, ja tulojen, koulutuksen ja työttömyyden perusteella pikemminkin positiivista (Vilkama & al. 2014), osoittavat sekoittuneen rakenteen sisälle tarkentuvat tutkimustuloksemme pikemminkin päinvastaisia kehityskulkuja. Tulokset voi tiivistää lyhyeen – ja ne antavat aihetta huolestuneeseen keskusteluun.

Jos ottaa etäisyyttä edellä esitettyjen tarkasteluiden yksityiskohdista, katsoo korrelaatiomatriiseita kokonaisuuksina ja vertailee niitä keskenään, on mahdollista esittää iso yleinen tulos. Matriisit on laskettu sellaisten muuttujien välille, jotka yksinkertaisella tavalla kuvaavat väestön yhteiskunnallista asemaa. Kuvaus kertoo, että hyvä- ja huono-osaisuutta mittaavien muuttujien korrelaatiot ovat kauttaaltaan nousseet. Nousu on myös jatkunut koko tarkastelujakson ajan ja ollut mitaltaan merkittävää.

Vuoden 2010 matriisissa kertoimien suuruus ja merkitsevyys ovat hyvin toisenlaisia kuin vuonna 1990, ja ne kertovat myös selvästi syvemmästä eriytymisestä kuin vuonna 2000. Kun mittaus kohdistuu pieniin, noin korttelin kokoisiin yksi-

köihin, yleinen tulos on selvä: korttelitasolla pääkaupunkiseudun kehitystä on viimeksi kuluneen noin neljännesvuosisadan ajan leimannut se, että köyhät ja huono-osaiset entistä selvemmin asuvat omissa naapurustoissaan ja koulutetut ja hyvätuuloiset omissaan. Jos tällaista kehitystä pidetään ei-toivottuna eriytymisenä ja ei-toivottua eriytymistä halutaan kutsua segregaatiksi, niin voimme sanoa, että viimeksi kuluneen neljännesvuosisadan ajan olemme pääkaupunkiseudulla eläneet segregaatian aikaa.

Jos siis seudun kehitystä kuvataan käyttämällä hallinnollisia osa-alueita pienempiä alueyksiköitä, seudun tilanne ei ole vakaa: segregaatiokehitys on jatkunut koko tarkastelujakson ajan. Näiden aineistojen valossa ei siis ole niin, että tällaista eriytymistä olisi tapahtunut 1990-luvulla ja että tämän jälkeen, viime vuosikymmenen aikana, tilanne olisi vakiintunut. Päinvastoin, pienimittakaavaisen alueellisen tarkastelun valossa vain segregaatiokehityksen vauhdissa ja mitassa on tapahtunut muutoksia. Analyysimme mukaan kasautuneesti huono-osaisilla pienalueilla asuvien ihmisten määrä yli kolminkertaistui 1990-luvun aikana. 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä kasvu on edelleen ollut kolmanneksen luokkaa. Kun kysymys kaiken kaikkiaan on noin kymmenesosasta koko seudun väestöstä, määrää tai kehitysvauhtia tuskin voi pitää vähäisenä.

Vaikka seudun alueellista rakennetta lähtökohteisesti leimaa mosaikkimaisuus, joka perustuu kaavoitusta hallinneeseen sosiaalisen sekoittamisen politiikkaan, huono-osaisuuden alueellista kehitystä leimaa sen alueellinen kasautuminen, so. isompien alueellisten klusterien synty ja niiden paikallinen alueellinen leviäminen. Huono-osaisuuden ydinalueet näyttävät keskittyvän seudun sisällä ennen muuta Helsinkiin. Helsingin sisällä noin neljä viidesosaa niistä paikantuu itäisen suuralueen sisälle tai liepeille. Tämä ratkaisevasti hallitsee huono-osaisuuden alueellista sijoittumista kuvaavia karttoja. Tältä perustalta on myös ennakoitavissa, että nyt ruututasolla ilmenevä kehitys vähin erin näkyy myös isompia alueyksiköitä koskevissa kuvauksissa. Näyttäisi siis siltä, että sekoittamispolitiikan tuloksellisuus on seudulla etenevästi heikentynyt.

Tulosten valossa on syytä erikseen pohtia niitä mekanismeja, joiden kautta tämä kehitys on edennyt ja etenee. Jonkinlaisen lähtökohdan saamme havainnoista, jotka viittaavat siihen, että kehityksessä olisi erotettavissa erilaisia prosesseja tai vai-

heita. Ennen 1990-luvun alkua pienalueiden väliset erot liittyivät pääosin tuloihin ja perustuivat väestön koulutustason eroihin (Vaattovaara 1998). 1990-luvulla voimakkaat taloudelliset suhdannevaihtelut ja niiden tuottamat rakenteelliset taitteet iskivät työttömyyden kautta voimakkaimmin matalan koulutustason alueille, jotka tätä kautta erottuivat muista. 2000-luvun ensimmäistä vuosikymmentä leimasi suurimmaksi osaksi taloudellinen nousu, mutta tästä huolimatta ruututasoinen alueellinen eriytyminen jatkui paikantuen pääosin sen mukaan, millä tavoin vieraskielinen väestö oli sijoittunut. Vieraskielisen väestön etenevä systemaattinen sijoittuminen aiemmin sosioekonomisesti kärsineille alueille johti siihen, että vuoden 2010 tarkasteluissa väestön vieraskielisyys oli voimaltaan työttömyyteen rinnastettavissa oleva alueellinen erottelija.

Tuntuu houkuttevalta ajatella, että tässä on kysymys kahdesta erilaisesta eriytymisprosessista. Ensimmäinen rakentuu sen varaan, että kaikesta sekoittamisesta huolimatta väestö on alueellisesti eriytynyt omille pienalueilleen. Kun sitten seutuun iskee voimakas taloudellinen taantuma ja sitä seuraa väestöä koulutuksen mukaan eriyttävä nousukausi, tulos ilmenee alueellisten erojen kasvuna. Olennaista tällaisessa eriytymisessä on se, että se on rakenteellisesti tuotettua: kaupunkiseudun alueellinen eriytyminen perustuu siihen, kuinka isot taloudelliset taitteet ja väestön institutionaalisesti tuotettu sijoittuminen (ja eri kuntien erilaiset asuntopolitiikat) resonoivat keskenään.

Robert J. Sampson on nostanut kysymyksen rakenteiden ja valintojen yhteisvaikutuksista uudelleen vahvasti esille (Sampson 2012; ks. myös Denton & Gibbons 2013). Yksittäisten ihmisten naapurustokokemuksista syntyy hänen mukaansa jaettuja sosiaalisia käytäntöjä, jotka muovaavat naapurustojen sisäistä rakennetta ja samalla koko kaupungin sosiaalista tasapainoa. Asuinalueiden sosiaalisella rakenteella ja siihen kytkeytyvillä jaetuilla sosiaalisilla merkityksillä voi tätä kautta olla merkittäviä seudullista dynamiikkaa ohjaavia vaikutuksia, esimerkiksi valikoivan muuttoliikkeen kautta.

On mahdollista esittää oletus, että toinen, huono-osaisuuden ja vieraskielisyyden mukaan tapahtuva eriytyminen rakentuu aiemman kehitysvaiheen muodostamalle rakenteelliselle alustalle. Asuntomarkkinoiden rakenne ja toimintatapa ohjaavat valtaosan kasvavasta vieraskielisestä väestöstä asumaan juuri niille pienalueille, joille kantavä-

estön huono-osaisuus on keskittynyt. Samalla parempiosaisen väestön valikoivuus asuinpaikkojen osalta jäsenyytään tämän mukaisesti, myös lähtömuuton osalta (Vilkama & al. 2013). Kumminkin ovat asuntomarkkinoiden kautta tapahtuvia kehityskulkuja, toinen liittyy tarjonnan ja toinen kysynnän takana toimiviin voimiin ja ajureihin.

Siis karkeistaen: alueellisen eriytymisen perusta on syntynyt rakenteellisesti, taloudellisten ja tuotantorakenteeseen liittyvien muutosten kautta, ja asuntomarkkinoiden tarjontapuolen rakenteet (hallintasuhdemuodot, niiden jakaumat, asukkaiden valikoitumisperusteet) ovat tältä perustalta ohjanneet alueellisen rakenteen kehitystä. Asuntokysyntä on alkanut eriytyä tällaisen alustan perustalla, ja tulokseksi on syntynyt erontekojä, jotka osaltaan ohjaavat alueellisen rakenteen kehitystä.

Tämä tulkinta jatkaisi kauniisti siitä kysymyksenasettelusta, jonka esitimme artikkelisarjamme ensimmäisessä tekstissä: onko kysymys suhdanne-, rakenne- vai segregatiokehityksestä. Tulkinnaalla on myös – jos se osuu oikeaan – yhteiskuntapolitiittista merkitystä. Asuntomarkkinoiden tarjontapuolta voidaan ohjata julkishallinnon voimin, mutta kysyntäpuolen ajureiden ohjaus on paljon hankalampaa. Mitä voimakkaammin asuntokysyntä ohjautuu kulttuurisesti aiemmin syntyneiden rakenteellisten erojen mukaan, sitä vahvemmin voi sanoa, että sosiaaliseen havainnointiin ja erontekoihin liittyvän segregoitumisen aika on seudulla vakiintunutta todellisuutta.

Uudet, tilasto- ja haastattelututkimuksiin perustuvat tulokset tukevat tätä tulkintaa (Vilkama & al. 2013; Vilkama & Vaattovaara 2015). Varjoja päätelmiä ei toistaiseksi voi kuitenkaan esittää. Tuntemme varsin hyvin sen kehityksen, joka leimasi pääkaupunkiseutua 1990-luvulla ja aivan 2000-luvun alussa, mutta aineistot ja analyysit vieraskielisen väestön osalta ovat vielä varsin niukkoja. On erityisen vaikea arvioida empiirisesti sitä, mikä on kulttuuristen ja sosiaalisten – so. maineeseen, keskinäiseen havainnointiin, vieromiseen ja väistämiseen (ks. esim. Vilkama ym. 2013) – perustuvien segregatioprosessien seudullinen merkitys.

Erilliset tutkimukset ovat tarkentaneet kuvaa alueellisen eriytymisen rakenteellisesta perustasta (Vaattovaara 1998; Vaattovaara & Kortteinen 2003; Rasinkangas 2013), sen etnisestä ulottuvuudesta (Vilkama 2011) sekä vaikutuksista kouluisten oppimistuloksiin ja kouluvalintoihin (Bernelius 2013), turvattomuuden kokemuksiin

(Kempainen & al. 2014), asuntojen hintoihin (Harjunen & al. 2014) sekä valikoivaan muuttoliiikkeeseen (Vilkama & al. 2014). Tällaista eriytymistä on meillä pyritty ehkäisemään sosiaalisen sekoittamisen kautta. Asuntokysynnän eriytymisen lisäksi tämän politiikan huonon toimivuuden takana saattaa piillä myös toinen, perustava ongelma: negatiiviset naapurustoeffektit eivät tarvitse asuinalueen kokoista alustaa (Kauppinen & al. 2009) syntyäkseen, kortteli tai talo riittää hyvin (Kunnas 2013). Yhteyksiä on tällä aluetasolla havaittu sekä suhteessa koettuun hyvinvointiin (Koskela 2008), alkoholinkulutukseen ja muuhun terveyskäyttäytymiseen (Kunnas 2013). Näyttö perustuu sekä 2002 että 2012 kerättyihin aineistoihin. Alue-efektit eivät ole kovin voimakkaita, mutta merkitseviä ja johdonmukaisia ne näyttävät toistaiseksi syntyneen näytön nojalla olevan. Siis jos erot kasvavat pienimittakaavaisesti sekoitetun rakenteen sisällä, kehityksellä voi olla selkeitä, negatiivisia vaikutuksia väestön hyvinvointiin ja terveyteen. Sama hyvin todennäköisesti koskee parempiosaisen väestön muuttohalukkuutta ja muuttoa.

On syytä kiinnittää huomiota siihen, että käytämme nyt tässä tekstissämme termiä *segregaatio*, kun aiemmassa artikkelisarjassamme halusimme puhua yleisemmin eriytymisestä. Tähän on erityinen, empiirisiin tutkimuksiin perustuva syy. Haluamme viitata *segregaatio*-käsitteellä ei-toivottuun eriytymiseen, ja olemme pitkäkestoisen tutkimushankkeemme perustaksi halunneet määrittää rajalinjan ei-ideologisesti, sen mukaan, tuottaako eriytyminen hyvinvoinnin laskua vai ei. Tästä ei aiemmin ollut näyttöä, nyt – edellä esitettyjen tutkimusten mukaan – alustavaa näyttöä on.

On ilmeistä, että tulevassa tutkimustyössä on syytä aiempaa vahvemmin tarttua Sampsonin (2012) ajatukseen myös muutoin kuin turvattuuden, terveyden tai sairastavuuden, muutto liikkeen ja etenevän eriytymisen näkökulmasta. On myös syytä kysyä, missä määrin tältä alustalta on syntymässä jonkinlaisia paikallisia köyhyyskulttuureita, kuinka nämä mahdollisesti eriytyvät laatunsa osalta ja millainen yhteys näillä mahdollisesti on paikallisen sosiaalisen järjestyksen syntyyn tai ympäristön asuttavuuteen. Voi myös olla, että pitkäikäinen paikallinen huono-osaisuus luo rakenteellisen alustan ja/tai kulttuuriset kasvot sille, miten huono-osaisuuden ylisukupolvistuminen käytännössä lyö itsensä lävitse (Kortteinen & Elovainio 2012).

Tällaisten negatiivisten hyvinvointivaikutusten analyysissa olisi viisasta John Loganin (2014) suosittelemalla tavalla erottaa toisistaan ainakin kaksi, periaatteellisesti erilaista naapurustoeffektia. On yksi asia jäsentää ja tutkia naapuruston väestörakenteen (komposition) mahdollista yhteyttä sen sisäiseen sosiaaliseen elämään sekä tämän mahdollisia vaikutuksia paikallisten hyvinvointiin ja esimerkiksi joidenkin väestökerrosten lähtömuuttoon (esimerkiksi Jencks & Mayer 1990; Sampson & al. 1997). On toinen asia kysyä, missä määrin paikalliset palvelurakenteet (koulut, terveysasemat ym.) pystyvät ns. raskailla alueilla kohtaamaan niihin kohdistuvat paineet. Jälkimmäistä teemaa koskevat, toistaiseksi valmistuneet tutkimukset eivät anna myöskään aihetta tyytyväisyyteen, mutta terveysasemien suorituskykyä koskevassa, tekeillä olevassa tutkimuksessa kuitenkin huomattiin, että vain osa raskaan väestöpohjan kanssa toimivista terveysasemista alisuorittaa, jos tulosta mitataan vältettävissä olevan kuolleisuuden kehityksellä. Siis osa terveysasemista näissäkin oloissa toimii paremmin. Jos resursointi jäsentyy yhtenäisten, positiiviseen diskriminaatioon tähtäävien normien mukaan, voi hyvin olla, että erot liittyvät siihen, että instituutioiden toimintatavat ovat erilaisia.

Meillä on totuttu ajattelemaan, että alueelliset erot kaupunkiseutujen sisällä ovat kansainvälisesti vertaillen pieniä ja että tilanne on tässä suhteessa hyvä. Enää ei kuitenkaan ole varmaa, kuinka osuva tämä kuvaus on. Jos koulutuserot eri osa-alueiden välillä ovat kuusinkertaiset ja tuloerot kolminkertaiset (Vilkama & al. 2014), jos kasautunut huono-osaisuus maan pääkaupungin sisällä keskittyy hyvin voimakkaasti yhdeksi isoksi alueeksi, jonka sisällä yli 40 prosenttia ihmisistä elää monitasoisesti huono-osaisissa naapurustoissa, ei ehkä enää ole asianmukaista sanoa, että alueelliset erot pieniä tehokkaan ehkäisevän kaupunkipolitiikan ansiosta. Pikemminkin tulee mieleen tyystin toinen näkökulma. Suomalaista yhteiskuntaa on sen historian kuluessa toistuvasti leimannut erikoinen kehitystapa: monet tärkeät rakenteelliset muutokset näyttävät meillä tapahtuneen suhteellisen myöhään mutta tämän jälkeen äkillisesti. On syytä pelätä, että sama on parhaillaan toistumassa kaupunkikehityksen kohdalla.

Saapunut 7.9.2015
Hyväksytty 4.11.2015

Liitetaulukko. Korrelaatiomatriisit 1990, 2000 ja 2010

	Mediaanitulot	Työttömyysaste	Vain peruskoulutus	Korkea-koulututkinto	Vieraskielisten osuus
KAIKKI					
1990					
Mediaanitulot	1	-.267**	-.550**	.594**	-.088**
Työttömyysaste	-.267**	1	.197**	-.158**	.055**
Vain peruskoulutus	-.550**	.197**	1	-.661**	-.035*
Korkeakoulututkinto	.594**	-.158**	-.661**	1	.041**
Vieraskielisten osuus	-.088**	.055**	-.035*	.041**	1
2000					
Mediaanitulot	1	-.496**	-.579**	.664**	-.288**
Työttömyysaste	-.496**	1	.505**	-.339**	.423**
Vain peruskoulutus	-.579**	.505**	1	-.651**	.241**
Korkeakoulututkinto	.664**	-.339**	-.651**	1	-.157**
Vieraskielisten osuus	-.288**	.423**	.241**	-.157**	1
2010					
Mediaanitulot	1	-.513**	-.623**	.691**	-.416**
Työttömyysaste	-.513**	1	.556**	-.398**	.501**
Vain peruskoulutus	-.623**	.556**	1	-.677**	.495**
Korkeakoulututkinto	.691**	-.398**	-.677**	1	-.310**
Vieraskielisten osuus	-.416**	.501**	.495**	-.310**	1
YLIN TULOVIIDENNES					
1990					
Mediaanitulot	1	-.014	-.379**	.481**	-.025
Työttömyysaste	-.014	1	.034	.012	.017
Vain peruskoulutus	-.379**	.034	1	-.631**	.005
Korkeakoulututkinto	.481**	.012	-.631**	1	.066
Vieraskielisten osuus	-.025	.017	.005	.066	1
2000					
Mediaanitulot	1	-.117**	-.255**	.374**	.079*
Työttömyysaste	-.117**	1	.048	-.050	.045
Vain peruskoulutus	-.255**	.048	1	-.507**	.183**
Korkeakoulututkinto	.374**	-.050	-.507**	1	.009
Vieraskielisten osuus	.079*	.045	.183**	.009	1
2010					
Mediaanitulot	1	-.099**	-.148**	.336**	.116**
Työttömyysaste	-.099**	1	.090**	.003	.051
Vain peruskoulutus	-.148**	.090**	1	-.474**	.301**
Korkeakoulututkinto	.336**	.003	-.474**	1	-.033
Vieraskielisten osuus	.116**	.051	.301**	-.033	1
ALIN TULOVIIDENNES					
1990					
Mediaanitulot	1	-.228**	-.100**	.036	-.124**
Työttömyysaste	-.228**	1	.140**	-.156**	.019
Vain peruskoulutus	-.100**	.140**	1	-.451**	-.151**
Korkeakoulututkinto	.036	-.156**	-.451**	1	.177**
Vieraskielisten osuus	-.124**	.019	-.151**	.177**	1
2000					
Mediaanitulot	1	-.390**	-.232**	.225**	-.228**
Työttömyysaste	-.390**	1	.493**	-.309**	.316**
Vain peruskoulutus	-.232**	.493**	1	-.457**	.015
Korkeakoulututkinto	.225**	-.309**	-.457**	1	-.145**
Vieraskielisten osuus	-.228**	.316**	.015	-.145**	1
2010					
Mediaanitulot	1	-.210**	-.225**	.228**	-.264**
Työttömyysaste	-.210**	1	.483**	-.302**	.377**
Vain peruskoulutus	-.225**	.483**	1	-.540**	.306**
Korkeakoulututkinto	.228**	-.302**	-.540**	1	-.240**
Vieraskielisten osuus	-.264**	.377**	.306**	-.240**	1

** p ≤ 0,01, * p ≤ 0,05

KIRJALLISUUS

- Andersson, Roger & Dhalmann, Hanna & Holmqvist, Emma & Kauppinen, Timo M. & Magnusson Turner, Lena & Skifter Andersen, Hans & Søholt, Susanne & Vaattovaara, Mari & Vilkkama, Katja & Wessel, Terje & Yousfi, Saara: Immigration, housing and segregation in the Nordic welfare states. University of Helsinki, Department of Geosciences and Geography. Helsinki University Print: Helsinki, 2010.
- Bernelius, Venla: Eriytyvät kaupunkikoulut. Helsingin peruskoulujen oppilaspuhjan erot, perheiden kouluvalinnat ja oppimistuloksiin liittyvät aluevaikutukset osana kaupungin eriytymiskehitystä. Tutkimuksia 2013: 1. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, 2013.
- Dhalmann, Hanna & Vaattovaara, Mari & Vilkkama, Katja: Hyvää kasvuympäristöä etsimässä. Asuinalueen ja koulun merkitys lapsiperheiden muuttopäätöksille pääkaupunkiseudulla. Yhdyskuntasuunnittelu 51 (2013): 4, 11–29.
- Denton, Nancy A. & Gibbons, Joseph R.: Twenty-First Century Suburban Demography: Increasing Diversity Yet Lingering Exclusion. Social Justice in Diverse Suburbs: History, Politics, and Prospects (2013), 13–30.
- Harjunen, Oskari & Korttelainen, Mika & Saarimaa, Tuukka: Best Education Money Can Buy? Capitalization of School Quality in Finland. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus, 2014.
- Jencks, Christopher & Mayer, Susan E.: Residential segregation, job proximity, and black job opportunities. Inner-city poverty in the United States (1990): 187–222.
- Kauppinen, Timo & Kortteinen, Matti & Vaattovaara, Mari: Pääkaupunkiseudun lamatyöttömien myöhemmät ansiotulot: Iskökö lama kovemmin korkean työttömyyden alueilla? Yhteiskuntapolitiikka 74 (2009): 3, 358–374.
- Kempainen, Teemu & Lönnqvist, Henrik & Tuominen, Martti: Turvattomuus ei jakaudu tasan. Mitkä asuinalueen piirteet selittävät helsinkiläisten kokemaa turvattomuutta? Yhteiskuntapolitiikka 79 (2014):1, 5–20.
- Kortteinen, Matti & Elovainio, Marko: Millä tavoin huono-osaisuus periytyy. Monipolvinen hyvinvointi. Nuorisobarometri (2012): 153–167. Opetus- ja kulttuuriministeriö, Nuorisotutkimuksen seura, Nuorisosaian neuvottelukunta, 2012.
- Kortteinen, Matti & Elovainio, Marko & Vaattovaara, Mari: Asuinolot ja niiden kehitys Helsingin kunnallisissa vuokrataloissa. Yhteiskuntapolitiikka 71 (2006): 1, 3–13.
- Kortteinen, Matti & Lankinen, Markku & Vaattovaara, Mari: Pääkaupunkiseudun kehitys 1990-luvulla: kohti uudenlaista eriytymistä. Yhteiskuntapolitiikka 64 (1999): 5–6, 411–422.
- Kortteinen, Matti & Tuominen, Martti & Vaattovaara, Mari: Helsingin sosiaalimaantieteellinen rakenne ja pahoimpieterykköisyys. Yhteiskuntapolitiikka 66 (2001): 4, 318–327.
- Kortteinen, Matti & Tuominen, Martti & Vaattovaara, Mari: Asumistoiveet, sosiaalinen epäjärjestys ja kaupunkisuunnittelu pääkaupunkiseudulla, Yhteiskuntapolitiikka 70 (2005): 2, 121–132.
- Kortteinen, Matti & Vaattovaara, Mari: Pääkaupunkiseudun kehityssuunta on kääntynyt. Yhteiskuntapolitiikka 64 (1999): 4, 342–351.
- Kortteinen, Matti & Vaattovaara, Mari: Onko osa Helsingistä alikehityksen kierteessä? Yhteiskuntapolitiikka 65 (2000): 2, 115–124.
- Koskela, Katriina: Naapuruston tulotason vaikutus koettuun hyvinvointiin pääkaupunkiseudun huonotuloisilla alueilla. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto: sosiologia, 2008.
- Kunnas, Henri: Naapuruston vaikutus terveyskäyttämiseen pääkaupunkiseudun huonotuloisimmilla alueilla. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto: sosiologia, 2013.
- Lankinen, Markku: Asumisen segregaatoinen tila ja kehityssuunnat. Teoksessa Taipale, Kaarin & Schulman, Harry (toim.): Koti Helsingissä, urbaanin asumisen tulevaisuus. Helsingin kaupungin tietokeskus, 1997.
- Lankinen, Markku: Presidentinvaalit 2000. Helsingin kaupungin tietokeskuksen tilastoja 2000:6.
- Logan, John R. (ed.): Diversity and Disparities: America Enters a New Century. New York: Russell Sage Foundation, 2014. E-book downloadable from: https://www.russellsage.org/sites/all/files/logan_diversity_fullbook.pdf
- Massey, Douglas S.: Reflections on the Dimensions of Segregation. Social Forces 91 (2012): 1, 39–43.
- Massey, Douglas S. & Denton, Nancy A.: The Dimensions of Residential Segregation. Social Forces 67 (1988): 2, 281–315.
- Massey, Douglas S. & Denton, Nancy A.: Hypersegregation in U.S. Metropolitan Areas: Black and Hispanic Segregation along Five Dimensions. Demography 26 (1989): 3, 373–93.
- Massey Douglas S. & Denton Nancy A.: American apartheid: Segregation and the making of the underclass. Cambridge: Harvard University Press, 1993.
- Murie, Alan: The Dynamics of Social Exclusion and Neighborhood Decline: Welfare Regimes, Decommodification, Housing, and Urban Inequality. Cities of Europe: Changing Contexts, Local Arrangement and the Challenge to Urban Cohesion 2 (2008): 151.
- Rasinkangas, Jarkko: Sosiaalinen eriytyminen Turun kaupunkiseudulla. Tutkimus asumisen alueellisista muutoksista ja asumispreferensseistä. Tutkimuksia A 43. Turku: Siirtolaisuusinstituutti, 2013.
- Sampson, Robert J.: Great American City: Chicago and the Enduring Neighborhood Effect. Chicago, IL: University of Chicago Press, 2012.
- Sampson, Robert J. & Raudenbush, Stephen W. & Earls, Felton: Neighborhoods and violent crime: A multilevel study of collective efficacy. Science 277 (1997): 5328, 918–924.
- Seppänen, Piia & Rinne, Risto & Sairanen, Virve: Suomalaisen yhtenäiskoulun eriytyvät koulutiet. Op-

- pilasvalikointi perusopetuksessa, esimerkkinä Turun koulumarkkinat. *Yhteiskuntapolitiikka* 77 (2012):1, 16–33.
- Tarkiainen, Lasse: Asuinalueen tulotason vaikutus asukkaiden sosiaalisiin verkostoihin pääkaupunkiseudulla. Pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto: sosiologia, 2008.
- Vaattovaara, Mari: Pääkaupunkiseudun sosiaalinen erilaistuminen. Ympäristö ja alueellisuus. *Tutkimuksia* 1998: 7. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, 1998.
- Vaattovaara, Mari & Kortteinen, Matti: Polarisoituuko pääkaupunkiseutu. S. 272–290. Teoksessa Heikkilä, Matti (toim.): *Suomalaisten hyvinvointi 2002*. Helsinki: Stakes, 2002.
- Vaattovaara, Mari & Kortteinen, Matti: Beyond polarisation versus professionalisation? A case study of the development of the Helsinki region, Finland. *Urban Studies* 40 (2003): 11, 2127–2145.
- Vaattovaara, Mari & Kortteinen, Matti: Segregaatiosta ja sen inhimillisestä ja yhteiskunnallisesta merkityksestä. *Talous & yhteiskunta* (2012) 40: 3, 60–66. <http://www.labour.fi/TjaYpdf/ty32012.pdf>
- Vilkama, Katja: Yhteinen kaupunki, eriytyvät kaupunginosat? Kantaväestön ja maahanmuuttajataustaisten asukkaiden alueellinen eriytyminen ja muuttoliike pääkaupunkiseudulla. *Tutkimuksia* 2011: 2. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, 2011.
- Vilkama, Katja & Lönnqvist, Henrik & Väliniemi-Laurson, Jenni & Tuominen, Martti: Erilaistuva pääkaupunkiseutu. Sosioekonomiset erot alueittain 2002–2012. *Tutkimuksia* 2014: 1. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus, 2014.
- Vilkama, Katja & Vaattovaara, Mari & Dhalmann, Hanna: Kantaväestön pakoa? Miksi maahanmuuttajakeskittymistä muutetaan pois? *Yhteiskuntapolitiikka* 78 (2013): 5, 485–497.
- Vilkama, Katja & Mari Vaattovaara: Keskiluokka kuin kotonaan?
- Kokemuksia sosioekonomisesti heikoimmilla alueilla asumisesta pääkaupunkiseudulla. *Yhteiskuntapolitiikka* 80 (2015):3, 207–220.
- Vuori, Pekka: Pääkaupunkiseudun korjatut tulotilastot, Tilastokeskus, toimittanut Pekka Vuori, Helsingin kaupungin tietokeskus, 20.3.2015.

ENGLISH SUMMARY

Matti Kortteinen & Mari Vaattovaara: The age of segregation (Segregaation aika)

The article describes and analyses spatial differentiation in the Helsinki metropolitan area (Helsinki, Espoo and Vantaa) during 1990–2010. It is based on a series of articles focused on developments during the 1990s and the first years of the 2000s, emphasizing the role of strong ICT-based growth and its uneven spatial distribution. More recent empirical analyses based on geo-coded census data by Statistics Finland seem to indicate that spatial concentrations of poverty (low median income, low levels of employment

and low levels of education) have continued to grow but in a new way: they are increasingly located in neighbourhoods with high concentrations of ethnic minorities. Despite consistent anti-segregational policies, there are clear indications of an emerging macro pattern. In Helsinki, almost 90% of all pockets of poverty are concentrated in one macroarea (Itäinen suuralue), where 41% of the population live in these multiply deprived neighbourhoods. The segregational nature of the local housing market is discussed.

Keywords: metropolitan development, segregation, spatial and social differentiation, social mixing.